

שלום לאבא

מאת

רבקה מגן

הצעות לדין והפעלה ספרותית - יצירתית של תלמידים להעמקת החוויה של הקריאה

הקדמה

לאחר מלחמת יום הכיפורים חיפשתי דרך לקרב ללבם של ילדים את כאב המשפחות השכולות. ככתבת בשבועון לילדים "הארץ שלנו" ידעתי שסיפור אישי של ילד, שהשכול פגע במשפחתו, יש בו כדי להביא ילדים להזדהות. ראיינתי אז את ירון קולס, ילד בן שבע מירושלים, שאביו זלמן קולס ז"ל נפל בקרב על הגולן.

הילד חשף בפני את רגשותיו ומחשבותיו באמינות גבוהה ונוגעת. "אני יודע כבר מה זה 'קדיש'" סיפר, "ואפילו אמרתי פעם אחת את התפילה הזאת במניין האחרון שהיה בביתנו ב'שבעה'". סיפורו שהופיע ב"הארץ שלנו" (גליון 25, תשל"ד) הביא ילדים רבים להזדהות עם כאבו, להתייחסות ותגובות.

הראיון הזה הנביט כעבור שנים את הרעיון לכתוב ספר שלם לילדים בנושא השכול.

"שלום לאבא" מגולל את קורותיו של גור (גיבור הספר) בבית ובבית הספר לאורך השנה הראשונה לאחר האסון: על המחשבות, הרגשות וההתרחשויות, על שעות הגעגועים המועקה והנוחם, על החלומות והתקוות.

קיוויתי שספר כזה יהא בו כדי לסייע לילדים, שהשכול פגע בהם, בהתמודדות הקשה, ויקרב אחרים לאמפטיה ורגישות לכאבם וסבלם של יתומי המלחמה.

על היום בו הודיעו לו על האסון גור מספר:

"בשעת נסיעה אמא נהגה תמיד לצחוק ולשיר, והדודה צביה, למרות שירתה הצרודה והמצחיקה, אהבה להצטרף אליה. והנה באותו יום אמא דוממת, ועל ידה הדודה צביה דוממת אף היא. הכל היה זר ושונה, לכן הפסקתי את הדוד משירתו ושאלתי: "מדוע כולם עצובים?"
ואמא ענתה: "כי קרה משהו לאבא שלנו"
אבא נפצע, אמרתי בלבי ושאלתי: "מה קרה לאבא שלנו?"
אמא אמרה: "הוא נהרג!" והתחילה לבכות.
דמעות עלו בעיניים שלי, וכל מה שהיה באוטו נעשה מטושטש
אבל תקף ומיד חדלתי לבכות – הרי אבא אהב כשצוחקים לא כשבוכים..." (עמ' 25)

האסון חצה לשניים את החיים של גור ומשפחתו, והספר נע בהבזק לאחור בין ההתרחשויות לפני האסון להתרחשויות שלאחריו.

התקופה שלפני האסון.

הפרק "יפהיה" הפותח את הספר מספר על ציפור נחליאלי, שהאב הצפר הציל מטביעה.
"היא בלעה הרבה מים", אבא אמר, עדיין מתוך המים. הוא עלה מהם רטוב כולו, התיישב על האדמה הכניס את מקורה של הציפור לפיו והחל נושם לתוך נחיריה" (עמ' 12)

מהסיפור הפותח עולה גם אוירת האינטימיות ששרתה במשפחה:

"וכך כשידו האחת על כתפי, וידו האחרת אוזת ביד של אמא, חזרנו מהאגם ובוני (הכלב) שתלתליו הלבנים מבהיקים לאור השמש רץ לפנינו לפנות לנו את הדרך..." (עמ' 15)

האווירה הפסטורלית בסיפור "יפהיה" שהתרחש לפני האסון ותחושת האינטימיות המשפחתית העולה ממנו יש בהם כדי להדגיש את גודל הטרגדיה שקרתה אחר-כך.

התקופה לאחר האסון.

החלק הארי של העלילה מתרחש לאחר האסון ומתרכז בשני מעגלים: (1) הבית והמשפחה (2) בית הספר והחברה.

מעגל ראשון – הבית והמשפחה.

לאחר נפילת האב האם הופכת לדמות מרכזית בחייו של גור. דרך התנהגותה של האם מקרבת אליה את הבן הנמצא בהתבוננות מתמדת בה. האם משתפת אותו בכל שלבי האבל. במעשיה ותגובותיה הנכונות ובדרך התמודדותה האמיצה עם האסון היא מהווה דוגמה לגור ועוזרת לו לייצב

את חייו ולהגיע לתהליכי הפנמה, שמצליחים להפוך את זיכרון האב ודמותו לחלק מחייו. תרומת האם לייצוב מצבו הנפשי של גור – קרדינלית.

להלן שתי דוגמאות:

דוגמה ראשונה – מעידה על נחישותה להחזיר את החיים לאחר האסון למסלולם.

"בלילות השבת הראשונים שלאחר האסון, היינו מוזמנים לאכול אצל חברים או שכנים אבל כעבור זמן הרגשנו שנינו שאיננו רוצים בכך עוד. רצינו לבלות את לילות השבת בבית, כמו שנהגנו בימים שאבא עדיין היה בחיים וכך עשינו " (עמ' 38).

דוגמה שניה – האם חוגגת לגור מסיבת יום הולדת כמו בימים שאבא היה בחיים:

"בחדר האורחים שלנו...השתלשלו שרשראות צבעוניות מהתקרה. השולחן היה גדוש במעדנים לרוב, ושם – באמצע, ליד אגרטל הפרחים, עמדה העוגה בת שלוש הקומות..." (עמ' 48).

האם והבן מנסים להקל אחד על השני. דוגמה אחת מרבות:

"השתתקתי רק לשבריר של שניה ומיד חזרתי לשיר בכל הכוח כדי שאמא לא תרגיש בכאב הפתאומי שלי ותחדל גם היא לשיר" (עמ' 41).

יש לציין שמעל כל המתרחש בחייהם של גור האם וכל בני המשפחה פיסית ורגשית מרחף תמיד:

החסר, וקיימים תמיד הגעגועים:

"במקהלה שלנו היה חסר לי קולו העמוק של אבא... (עמ' 41) כמה הצטערתי אותו לילה על שאבא לא היה איתי במסיבת יום ההולדת שלי..." (עמ' 53).

לדמות של סבא יעקב מקום נכבד בחיי הילד:

"תמיד היו לסבא הפתעות בשבילי... 'סבא אוהב אותך מאד, גור', אמרה לי אמא לא פעם...אהבתי את ההפתעות של סבא יעקב ואהבתי לבקר בביתו" (עמ' 40).

גם לדוד יושע משמעות קרדינלית בחיי גור:

"כשישבתי בערבים ליד הדוד, תלתליו השחורים נפלו על מצחו ועיניו הירוקות התבוננו בי מבעד למשקפיו, היה נדמה לי לעיתים יושב עם אבא והיה לי טוב באותה שעה..." (עמ' 40).

וגם לכלב בוני משמעות חשובה בשיקום חייו של הגיבור שהתייתם:

"כשפתחנו את דלת הכניסה לבית הביט בנו בוני ולא קידם את פנינו בשמחה. הוא רק יבב ובכה. איך ידע? מי ספר לו? שאלתי את עצמי ונכנסתי לחדרי" (עמ' 26).

לסיכום:

מעלילת הספר עולה המשמעות הקרדינלית שיש למערכת משפחתית תומכת בכלל ובחיי ילד שהתייתם בפרט.

מעגל שני - בית הספר והחברה

ההשתלבות של גור וההתחברות שלו מחדש לבית הספר וחברת הילדים הפכו לתהליכים מורכבים לאחר האסון.

שלושה שלבים ראשוניים:

א – החברים מהכיתה באים לבקר את גור "בשבעה" ביניהם גם דורון חברו הטוב וליאת הילדה שהוא אוהב בלב. הם מצליחים בסיפוריהם להחזיר אותו לזמן קצר להתרחשויות הכיתתיות בהעדרו, אבל זה רק – "עד שנזכרתי וחדלתי לצחוק" (עמ' 34).

ב – היום הראשון של החזרה לבית הספר אחרי "השבעה". "כל החברים נעצו בי מבטים מלאי רחמים שהרגיזו אותי כל כך" (עמ' 13).

ג- "יום רדף יום ועם חלוף הימים פחתו מבטי הרחמים של חברי בכיתה ובחצר. אסוני הלך והתרחק מלבם, כשם שגם המלחמה החלה להישכח מליבות רבים... אבל אני- שעות רבות חשתי מועקה בחזה" (עמ' 30)

בימים הבאים שגרת החיים בבית הספר חוזרת לקדמותה רק למראית עין. ברגע של סכסוך בגלל ליאת בין גור לחברו הטוב דורון, האמפתיה נעלמת ודורון לא נרתע מהפעלת אלימות פיזית כלפי גור. האלימות הפיזית אינה מצליחה לפגוע ולהכות בגור כמו האלימות המילולית שבאה אחריה כשדורון קורא לעברו "אתה שפל גור ואמך סתם אלמנה!" (עמ' 60).

פגיעה הזאת בנקודה הכואבת בנפשו, שמטרתה לתת מכת מחץ לגור, מולידה תגובה הפוכה. היא מפיקה ממנו אנרגיות וכוחות נסתרים בעוצמה אדירה.

"אמא איננה סתם אלמנה! זעקתי כחית פרא והפלאתי בו את מכותי" (עמ' 60).

עוד באותו יום הוא מחליט לעולם לא לסלוח לדורון, ועד שהוא עוזב את הכפר לקראת סיום אותה שנה עדיין איננו סולח. "מדוע לא סלחתי לדורון אינני יודע עד היום הזה" אומר גור במשפט הסיום של ספר.

הצעות לשיחה ודין לאחר הקריאה

- היחס בין הסיפור הפותח על "יפהיה" להמשך העלילה.
- הגעגועים והחסר לאחר נפילת האב והתבטאויותיהם: במחשבות, רגשות ומעשים.
- מערכות תומכות והשפעתן על ההתמודדות של גור.

- המאפיינים של כל אחת מהדמויות הבאות: גור, האב ז"ל, האם, הדוד ישע, סבא, דורון, ליאת.
- בעלילה יכולים להיות שיא אחד או כמה שיאים. עלילת "שלום לאבא!" - כמה שיאים לה?
- הסכסוך בין גור לדורון: מהותו, דרכי ההתמודדות של כל אחד מהצדדים, וההשלכות על חייו של גור.
- החלום ומקומו בעלילה
- רמזים מטרימים (= משפטים או קטעים המרמזים להתרחשויות עתידיות בעלילה.)
- גלו בעלילה רגעים של: אושר, שמחה, עצב, החלטה, כעס, הפתעה, התלבטות, הקלה, ועוד...
- התנהגויות ראויות להערכה של ילדים בכתתו של גור.
- האם גיליתם דמיון בין מצבים שקרו בעלילת הספר למצבים שקרו בכתת שלכם או בבית הספר?
- עזרתי לחבר/ה במצוקה. ספרו.
- נושא ה"סליחה" בסיפור. מקומה של ה"סליחה" בדת ובתרבות היהודית.
- דרך ההתמודדות של גור היא לנו דוגמה ל...